

М.М.Сірант
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного та міжнародного права
Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ПРАВО НА СПРИЯТЛИВЕ НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ВЗАЄМВІДНОСИН ДЕРЖАВИ І ОСОБИСТОСТІ В УКРАЇНІ

Конституція України закріпила абсолютно нові, невідомі раніше права і свободи. Одне з таких прав – право на сприятливе навколишнє середовище, достовірну інформацію про його стан, на відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю або майну екологічним правопорушенням.

Держава взяла обов'язок забезпечити кожному, хто проживає на території України екологічну безпеку. Конституція УРСР 1978 року прямо не закріплювала право на сприятливе навколишнє середовище. Однак при цьому досить докладно регламентувала роль держави в цій сфері.

Стаття 18 (глава 2 «Економічна система») основного закону 1978 року серед основних економічних функцій держави закріплювала охорону навколишнього середовища, розкривала цю функцію більш детально в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь. В Україні вживаються необхідні заходи для охорони і науково обґрунтованого, раціонального використання землі та її надр, водних ресурсів, рослинного і тваринного світу, для збереження в чистоті повітря і води, забезпечення відтворення природних багатств і поліпшення навколишнього середовища. Стаття 40 передбачала заходи щодо оздоровлення навколишнього середовища [1]. Конституція 1978 закріплювала обов'язок кожного зберігати природу і навколишнє середовище, дбайливо ставитися до тваринного і рослинного світу.

На сьогоднішній день питання збереження сприятливого навколишнього середовища стоїть дуже гостро. Основна функція в забезпеченні права громадян на екологічну безпеку покладена на державу. Згідно з Основними засадами (стратегією) державної екологічної політики України на період до 2030 року стан навколишнього середовища на території України оцінюється низькою пріоритетністю питань захисту довкілля за екологічними параметрами [2].

Ось деякі статистичні дані: навколишнє середовище в містах та на прилеглих територіях, де проживає 72 відсотки населення країни, піддається суттєвому негативному впливу, джерелами якого є об'єкти промисловості, енергетики та транспорту, капітального будівництва.

Ситуація з якістю води у водних об'єктах продовжує залишатися несприятливою, в першу чергу внаслідок скидання промислових і побутових стічних вод. Це призводить до того, що частина населення країни регулярно користуються водою, що не відповідає гігієнічним нормативам. Внаслідок забруднення питної води хімічними речовинами і мікроорганізмами збільшується ризик смертності та захворюваності населення. Особливо гостро стоїть питання утилізації відходів не стільки промислових, скільки побутових.

За даними державної служби статистики, за 10 років (з 2005 по 2015 роки) в Україні показник утворення відходів виріс. Загальна кількість відходів, що надходять на сміттесортувальні комплекси, становить від 5 до 13 відсотків обсягу. Сформована за десятиліття система поводження з відходами на території України вимагає кардинальної перебудови. Від застарілого поховання необхідно переходити до ефективних технологій ресурсозбереження, обробки, утилізації та знешкодження таких відходів. Необхідно відзначити, що в цій сфері спостерігається позитивна тенденція.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 року № 820-р схвалено Національну стратегію управління відходами в Україні до 2030 року [3].

24-річний ювілей Конституції України в черговий раз привертає увагу до необхідності конкретизації правового регулювання в сфері екології з метою реалізації конституційного права на сприятливе навколишнє середовище. Найбільш актуальними є завдання забезпечення екологізації законодавства, поєднання інтересів екології та економіки.

На наш погляд, під екологізацією законодавства необхідно розуміти:

По-перше, законодавцю при розробці та прийнятті нормативних актів необхідно враховувати, який вплив прийняття акта може надати на навколишнє середовище.

По-друге, принцип збереження сприятливого навколишнього середовища повинен стати міжгалузевим в системі законодавства України.

По-третє, законодавство повинно забезпечувати необхідний рівень соціальних гарантій особам, які постраждали в результаті екологічних лих техногенного та природного характеру.

По-четверте, систематизувати та конкретизувати основні поняття в сфері охорони навколишнього середовища.

У законі України «Про охорону навколишнього середовища» закріплено поняття сприятливого навколишнього середовища [4]. Це довкілля, якість якого забезпечує стійке функціонування природних екологічних систем, природних і природно-антропогенних об'єктів.

Однак, на наш погляд дане поняття не в повній мірі розкриває конституційне право на сприятливе навколишнє середовище, тому що розглядає у відриві від прав людини. Адже право кожного на сприятливе навколишнє середовище, можливо реалізувати, тільки розуміючи, що саме є сприятливим навколишнім середовищем для людини, а не тільки для самої екологічної системи.

У цьому сенсі, вважаємо, що формулювання ст. 18 Конституції 1978 року було більш вдалим. Однак на наш погляд в поняття сприятливого навколишнього середовища необхідно включити взаємозв'язок стану довкілля та здоров'я людини. Що стосується гарантованих державою соціальних гарантій, то до сих пір залишаються проблеми в сфері захисту прав осіб, які постраждали внаслідок катастрофи на Чорнобильській АЕС і їх родичів.

Останнє рішення Конституційного Суду України з даного питання прийнято 25 квітня 2019 року у справі за конституційними скаргами Скрипки Анатолія Володимировича та Бобиря Олексія Яковича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 59 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 року № 796–XII зі змінами [5].

Конституційний Суд у черговий раз зазначив, що положення Конституції України, що закріплюють право на сприятливе навколишнє середовище, достовірну інформацію про його стан і на відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю або майну екологічним правопорушенням у взаємозв'язку з іншими положеннями, що закріплюють право на охорону здоров'я, зобов'язують державу встановлювати систему соціального захисту не тільки самих громадян, які постраждали внаслідок надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, а й повинна включати заходи, адресовані непрацездатним членам сімей, мета яких заповнення підтримки, втраченої ними, в тому числі, в зв'язку зі смертю годувальника.

Вважаємо за необхідне торкнутися ще одного суттєвого аспекту, що впливає на реалізацію конституційного права на сприятливе навколишнє середовище – відсутність у суспільстві традиції захищати це право, в тому числі в судовому порядку. Аналіз судової практики показує, що позивачами у справах про відшкодування шкоди, заподіяної екологічними правопорушеннями, виступають, в основному, органи публічної влади. Однак на практиці виникають ситуації, коли сама держава в особі своїх органів або посадових осіб своїми діями або бездіяльністю порушує право громадян на сприятливе навколишнє середовище.

Підводячи підсумок, необхідно констатувати, що освоєння нових для суспільства конституційних цінностей в екологічній сфері на сьогоднішній день знаходиться на самому початку шляху. Конституція України заклала основу для розвитку необхідного в наші дні напрямку – екологічної безпеки. Важливо розуміти, що збереження сприятливого навколишнього середовища – безумовна необхідність для майбутнього країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція (Основний закон) України. Конституція втратила чинність на підставі Закону № 254/96-ВР від 28.06.96, ВВР, 1996. № 30. Ст.142.
2. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII / *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 29. Ст. 70.
3. Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року : Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 р. № 820-р. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-%D1%80>
4. Про охорону навколишнього середовища : Закон України від 25.06.1991 р. № 1267-XII / *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.
5. Рішення Конституційного Суду України від 25 квітня 2019 року у справі за конституційними скаргами Скрипки Анатолія Володимировича та Бобиря Олексія Яковича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 59 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 року № 796–XII зі змінами. Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України. URL. <http://www.ccu.gov.ua/novyna/uhvaleno-pershe-rishennya-ksu-u-spravi-za-konstytuciyunumu-skargamy-skrypky-av-bobyrya-oya>